

Vilvorde – og landstederne langs Vilvordevej

**Et foredrag ved
Flemming Noes-Rasmussen
Gentofte Lokalhistoriske Forening**

Vilvorde

konferencecentret og Landstederne langs vejen

Indholdsfortegnelse

- 1. Indledning og afgrænsning**
- 2. Før Bernstorff**
- 3. Bernstorff**
- 4. De første udstykninger**
- 5. 1800-tallet**
- 6. 1873-1905 Vilvorde 1**
- 7. 1911-1958 Vilvorde 2**
- 8. 1958-1981 Vilvorde 3**
- 9. 1981-nu Vilvorde kursuscenter**
- 10. Skovlyst og Vilvordevej**
- 11. Ordrupgård**
- 12. Tryggehvile**
- 13. Bjerrelide m.fl.**
- 14. Hr. Møller**
- 15. Kilder**

Gentofte Lokalthistoriske Forening

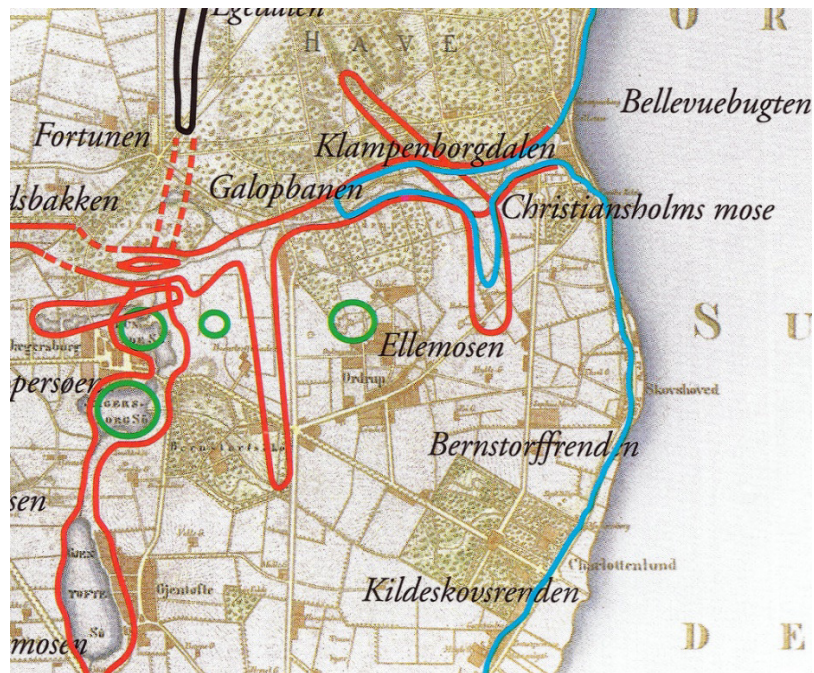
Februar 2017

Flemming Noes-Rasmussen

Indledning.

Dette skrift er fortællingen om den del af Bernstorff hovmarker, der ligger øst for den nuværende Vilvordevej. Her finder vi i dag et udbygget villakvarter og en smuk kursusejendom, ejet af Dansk Sygeplejeråd. Men historien om stedet går langt tilbage, der er spor fra både jernalder, bronzealder og stenalder tæt på. Kortet i figur 1 viser topografien med indtegnet konstruktion af de sandsynlige forhold efter seneste istids afslutning for 12.000 år siden.

Figur 1: Kort over smeltevandsdale og litorinaskrænten

Med grønt er markeret dødishuller, med blå kystskrænten i yngre stenalder og med rødt tunneldale, der stadig er synlige (med stiptet rødt formodede tunneldale). Korte er fra 1843/44 og tegnet af Adolph Bull, de farvede indtegninger er lavet af Niels Ulrik Kampmann Hansen.

Det fremgår af kortet, at området øst for Vilvordevej er afgrænset af en tunneldal mod vest og nord, og man ser den nuværende Ellemose, der opstod som et dødishul. I og med, at havvandstanden var betydeligt højere end i dag under den yngre stenalder, var der en fjord, der gik ind fra Klampenborg og udfyldte hele den nuværende Ordrup Mose, hvor galopbanen ligger i dag. Det har derfor været et ideelt sted at bosætte sig, og der er da også fundet store bopladser fra stenalderen ved Bloksbjerg og i Christiansholms mose, ligesom der er påvist en jernalderboplads i det nuværende Skovvejskvarter. Også bronzealderen har sat spor i form af en høj på vestsiden af Vilvordevej, lige ved Blokhusevej.

Det fremgår også, at terrænet har været kuperet og vandfyldt med store områder med moser og søer. Der har derfor været en naturlig grænse for, hvor langt nordpå, det var

hensigtsmæssigt at opdyrke jorden. Vi finder således (stadig) udstrakte skovområder i denne nordlige del af hovedstaden. Se figur 2. Inden for det betragtede område repræsenteret ved Ordrup Krat. En anden konsekvens af de topografiske forhold var, at trafikken fra København mod nord kun kunne passere klampenborgtunneldalen, hvor der var et vadested. Et sådant findes netop tæt på vestsiden af Ordrup Krat. Det hed Boveskov Vad og førte fra Tryggehvile over til det sted, hvor Posemandens hus ligger i dag og hvor Klampenborgvej (derfor) slår et sving.

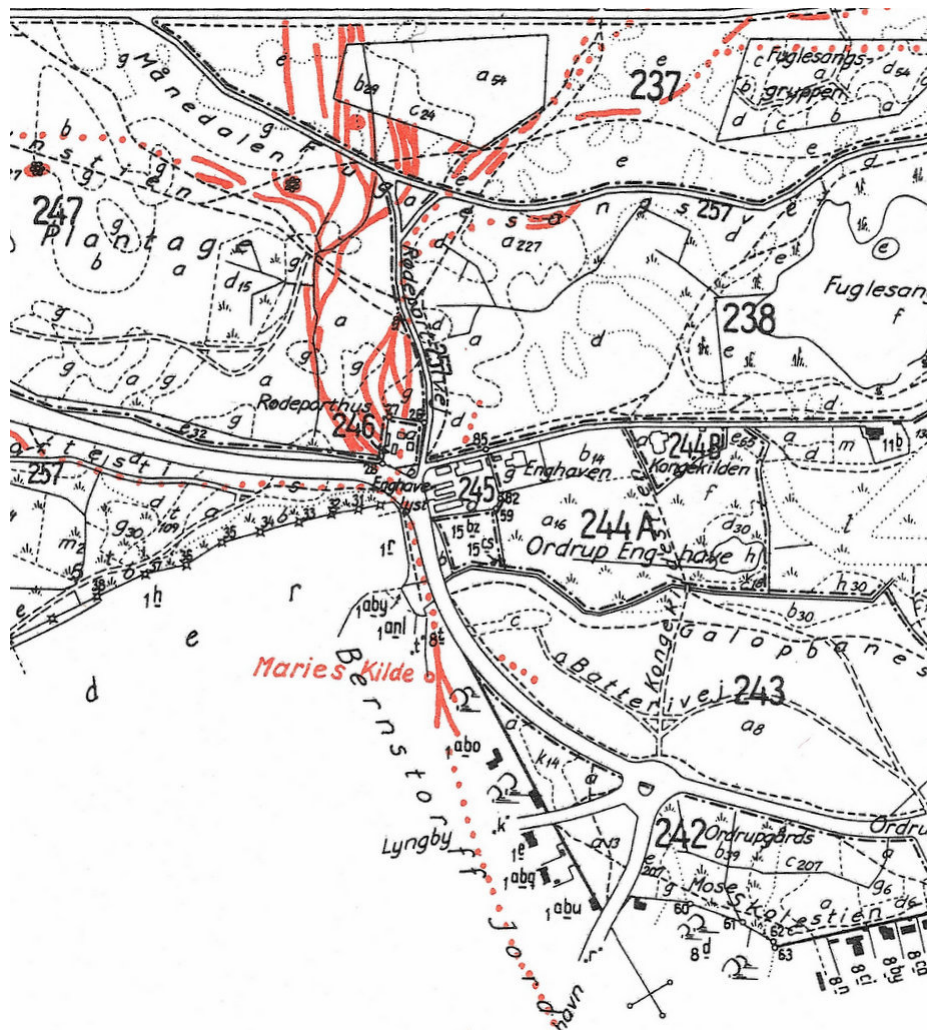
Figur 2: Kort over Nordsjælland fra Statens Arkiver.

Kortet er fra 1670 og viser de udstrakte skov- og vådområder i den nordlige del af Gentofte Kommune. Læg mærke til vadestedet midt i kortet allerøverst. Kortet findes på Statens Arkiver.

At vadestedet har været benyttet siden oldtiden ses på det mønster af oldtidsveje, der fremgår af figur 3.

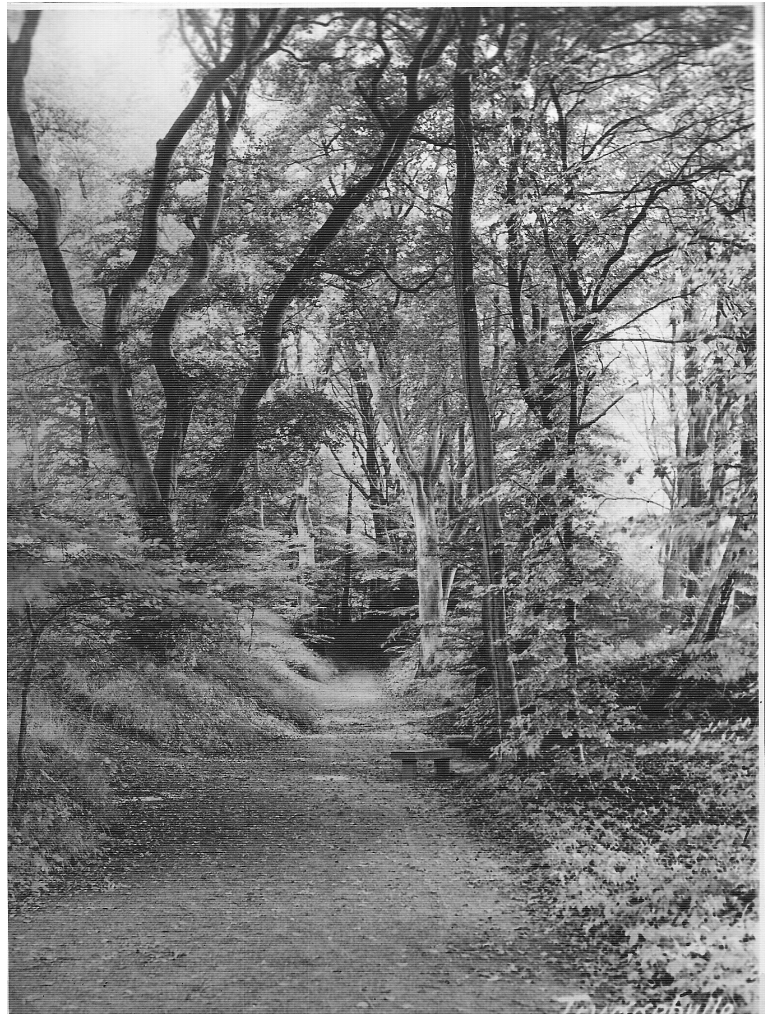
Figur 3: Oldtidsveje

Oldtidsvejene er indtegnet med rød streg (stiplet, hvor der hersker usikkerhed). Det fremgår, at der har været en tydelig vej gennem Tryggehviles matrikel ned til Posemandens hus, hvorfra der sker forgreninger videre op nordpå. Der er også med stiplet rød, antydnet en forlængelse mod syd, ligesom der ses en anden mulig vej ned til vadestedet i fortsættelse af den nuværende Vilvordevej. Kilde: Børge Johannes Steiner: Oldtidsvejene i Nordsjælland.

De viste oldtidsveje kan stadig genfindes i terrænet, mest tydeligt ved Tryggehvilparken, hvor hulvejen stadig er intakt. Også Mariakildestedet findes stadig, om end den ikke springer mere. På fotografiet fra 1930'erne ses den i stor bredde, men endnu i dag er den en ofte benyttet sti ned til Klampenborgvej og lågen til Jægersborg Dyrehave.

Figur 4: Foto af hulvej på Tryggehvilegrunden. Maria kilde er til højre for bænken.

Hulvejen ved Tryggehvile, som den så ud i 1930erne. Privatfoto familien Moldow.

2. Før Bernstorff

Allerede i slutningen af middelalderen var de danske konger til stede i området, og med Fredrik den Anden og Christian den Fjerde blev jagten sat i system. De store skove var ideelle som jagtrevir, og der opstod behov for steder, hvor man kunne opholde sig og forlyste sig mellem jagterne. Som bekendt byggede Christian IV Ibstrup Slot og hans søn, Frederik III begyndte indhegningen af Dyrehaven, og han gav traktørbevilling til "Skovlyst", der lå tæt oppe i Ordrup Krat. Det var nødvendigt at skaffe et jordtilliggende til Ibstrup slot, blandt andet skulle de mange heste have foder, så i begyndelsen af 1600-tallet nedlagde kongen Mellerup landsby og gjorde dens agre til hovmarker under slottet. Der har været gjort flere forsøg på at finde den nøjagtige lokation for Mellerup landsby, dog uden resultat. Der er imidlertid lavet en rekonstruktion af, hvordan området kan have set ud før Mellerup blev nedlagt, se figur 5.

Figur 5: Mellerup o. år 1600 indtegnet på kort

Kortet er en rekonstruktion af James Wright, udført i 1976. Mellerup er placeret der, hvor man fandt det mest sandsynligt, nemlig på den senere Hovmarksgårds plads. Her er der (stadig) en lille sø, som kunne have været Mellerups gadekær. Arkæologiske undersøgelser i forbindelse med Hovmarksgårdens nedrivning afslørede dog ikke en tidligere landsby (men derimod en jernalderboplads). Der er flere fejl på kortet, for eksempel var Charlottenlund skov ikke etableret og afgrænset som vist før efter midten af 1600-tallet.

3. Bernstorff.

Christian den femte færdiggjorde indhegningen af Jægersborg Dyrehave, og det var naturligvis vigtigt at sikre gode adgangsveje til denne. Derfor anlagde man også kongelige jagt- og lystveje, og de blev forsynet med allé træer i 1694. Der var tale om fire veje, dels Jægersborg Allé, dels Ermelundsvej, Ordrup Jagtvej og Vilvordevej (der dengang først hed Dyrehavevej, senere Ordrup Kratvej). Under Christian V og Frederik IV havde parforcejagten sin storhedstid, men da den senere konge, Christian VI indstillede disse "upietistiske" fornøjelser, begyndte slottets forfald, og det endte med, at det blev revet ned i 1761. Herved blev det muligt for kongen at overføre slottets egenmarker til grev Bernstorff, som derved kunne kalde sin ejendom for et rigtigt gods. I to omgange fik Bernstorff tilført jord, dels hovmarkerne i 1764 og dels i 1765 skovene og moserne, altså Ordrup Krat og Ordrup mose blandt andet. Det var Bernstorff, der tidligt gennemførte de vigtige landboreformer på sine fæstejorde, men det omfattede ikke hovmarkerne, som derfor i lang tid blev drevet som landbrug og ikke udstykket.

DELINEATIO
des
Ortroppe Grats.
wie selbiger
Von des Herrn Ober-Jägermeister
und Conferentz-Rath, und dessen Herrn
Sohn, Hoff-Jäger-Meister und Cam-
mer-Herr, Excellenz, und Hoch-Wohl-
gebohrn, eigenhändig Aufgenommen,
in Grund-Riß gebracht, Aus-
gerechnet, und eingetheilet
haben den 20ten Decbr 1760

Nöta.
Das ganze Ortroppe
Jagd hat an Florigenthal
Inhalt 92 Morg. 1514

Ist in 10 gleiche Theile
getheilet, und hat je-
der Theil 9 Morg. 1514

Die Thier Garten

Ortroppe

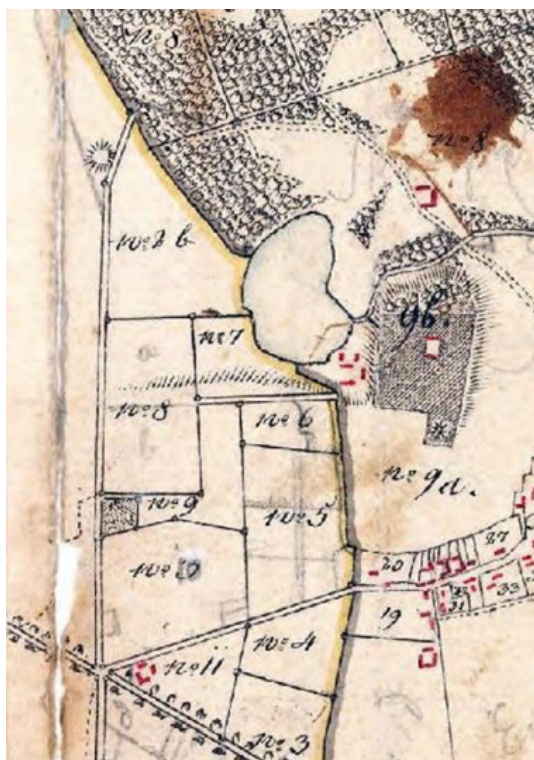
Scala
von
Dänische Fuß

8

4. De første udstykninger

Da imidlertid den gamle Bernstorff og hans nevø A.P. Bernstorff var døde, begyndte Magnus Bernstorff at udstykke den del af hovmarkerne, som lå øst for Bernstorffsvej og Vilvordevej, altså også de områder, der er genstanden for dette skrift. På det første matrikelkort fra omkring år 1800, se disse udstykkede parceller. Se figur 7.

Figur 7: Minoreret sognekort, udsnit

Det minorerede sognekort fra 1817 er stykket sammen af de oprindelige Original 1 kort fra 1810.

På kortet ses, at hele området øst for Vilvordevej (som altså dengang hed Dyrehavevej) er udmatrikuleret i 2b, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 og 11. Det grå område mellem matriklerne 8, 9 og 10 er en fælles grusgrav. Grænsen mellem Bernstorff og Ordrup ejerlav følger en linje sydøst ned til søen og videre syd på. De eneste bygninger, der er vist på kortet, er Alléenborg i matrikel 11 og i Ordrup ejerlav Ordrupdal nærmest søen og Ordruphøj længere mod øst. På den anden side af Vilvordevej helt mod nord ses en trekantet aflang matrikel med en bronzealderhøj aftegnet; det er Tryggehvil (som dog på dette tidspunkt blot hed matrikel 1e. Ordrup landsby er ikke udflyttet for alle gårdenes vedkommende, dog ses Skovgården, og vi kan også bemærke, at Jægersborg Allé er vist fint med allé træer. Der er ikke vist allé træer på Vilvordevej, men den var som nævnt oprindeligt også tilplantet med træer.

Figur 8: Matrikelkort 1810-56

10

5. 1800-tallet.

Det område, der særligt interesserer i denne sammenhæng, er de matrikler, som senere blev til havebrugsskolen. Det drejer sig om 2b, 7 og den nordlige halvdel af 8. Det fremgår, at matrikel 2b på et tidspunkt var ejet af professor Christian Olsen (ham med komedien "Gulddåsen"), mens en smed Ly ejede matrikel 8. Matrikel 7 var allerede i første halvdel af 1800-tallet ejet af en gartner: Lieb. På kortet ses, at Mosehøjvej nu er ført helt igennem og at en hr. Lange ejer matrikel 6. Det er på matrikel 2b, at traktørstedet Skovly lå, og det var den daværende ejer af Bernstorff hovmarker, Louise Brown, der solgte denne matrikel i 1801 til Peter Erichsen på Ordruphøj. Erichsens efterfølger i 1804, C. W. Duntzfeldt, solgte arealet i 1808 til professor Christian Olsen. Senere var ejeren af parcellerne Jens Larsen, som 1830'erne udlejede dele af Skovlyst. Den mest kendte lejer var Uwe Jens Lornsen (1793-1838), der under sit ophold samlede tilhængere af et selvstændigt Schleswig-Holstein og udarbejdede bevægelsens program: "Über das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein". Det er tankevækkende, at de to diametralt modsatte holdninger til det Slesvigske spørgsmål, Uwe Lornsen og, som vi skal se Orla Lehmann, boede så at sige dør om dør i tiden op til den første Slesvigske krig i 1848.

Figur 9: Det gamle Skovlyst. 1875

Uden for Bernstorff ejerlav blev Skovgården opført i forbindelse med udflytningen af Ordrup bys gårde efter Bernstorffs reformer i 1765. På matrikel 1E, Tryggehvile, blev der omkring år 1800 opført to længer til brug for jagtselskaber, en til herskabet og en parallel dermed til tjenestefolket. På kortet fra 1830 ses de to jagtlænger, Skovlyst og Skovgården. Øst for Ellemosen ses Ordrupdal og Ordruphøj, og ved Femvejen er Wilhelmshåb og Aleénborg aftegnet. Af øvrige lokaliteter ses bl.a. Hovmarksgården, Bernstorff Slot, Lille Bernstorff, Jægersborg kaserne og Ermelundshuset.

Figur 10: Generalkvartermesterens kort fra 1830. Københavns Stadsarkiv.

Fra midten af 1800-tallet var Skovgården og Tryggehvil samlingspunkter for kunstnere, idet de skiftende ejere optrådte i rollen som mæcener. En yderst vigtig funktion i den periode, hvor der hverken var kunsthøjdepunkter eller bibliotekspenge. En perlerække af skønlitteratur søgte til disse lyststeder, dels af økonomiske grunde, men nok lige så meget fordi de var tiltrukket af den fri natur og det gode selskab. Den tidligste af disse mæcener var storkøbmanden Hans Puggaard (1788-1866) der købte Skovgården i 1831 og med den Skovlyst og de matrikler, der senere blev til Vilvorde. Blandt kunstnerne i deres gæstfrie hjem kan nævnes Bertel Thorvaldsen, Eckersberg, Constantin Hansen, Marstrand, Bindsbøll og mange flere. Puggaard byggede to huse (tegnet af Bindsbøll) til sine to børn: Krathuset og Skovhuset. Det var hans datter Marie, som ægtede Orla Lehmann (1810-1870), og da hun gradvist overtog ledelsen af det sociale liv på Skovgården, skiftede gæsterne fra at være primært kunstnere til at være politikere. Det var hendes datter, Margrethe Lehmann, der ægtede Gustav Rode, der startede en højskole på Skovgården, og som senere blev en hjælpende hånd til den nystartede havebrugsskole.

Figur 11: Lavt målebordsblad fra 1899.

På kortet ses de nævnte lokationer fra andel halvdel af 1800-tallet: Skovgården, vest for den Skovhuset, nord for den Krathuset, øverst til venstre Tryggevile, Vilvorde, Ordruphøj og Ordrupdal. Mellem Skovhus og Tryggevile er aftegnet nogle mindre huse, det er Skovlyst.

I 1880 blev Skovgården købt af forlagsboghandler Frederik Vilhelm Hegel, og en ny storhedstid omkring miljøet på Skovgård oprandt. Man kaldte med rette stedet for "Nordens Parnas", fordi ikke blot danske forfattere men også store norske forfattere som Bjørnstjerne Bjørnson havde deres gang på stedet.

Også Tryggevile husede mæcener og tiltrak kunstnere som for eksempel Johannes Helms (ham med "Jeg elsker de grønne lunde").

6. Vilvorde 1873 – 1905

12. september 1873 købte Stephan Nyeland (1845-1922) den lille ejendom Skovlyst og de tilhørende ca. 20 tønder land (matriklerne 2b, 7 og 8a). Skovlyst var på det tidspunkt stadig et traktørsted, men der var også en del af ejendommen, som blev brugt til værelsesudlejning. Stephan Nyeland byggede sin skole tæt på Skovlyst, og kaldte den for "Havebrugsskolen på Skovlyst". Nyeland betalte 13.000 Rdl. for grunden med Skovlyst, men kunne optage et lån på 15.000, og skolen blev indviet 2. april 1875. Men allerede den 17. september samme år nedbrændte skolen, og Nyeland var tæt på at opgive sit projekt.

Figur 12: Skovlyst før 1900

Han fik imidlertid støtte fra en uventet kant, idet kong Christian IX, som så branden fra sit vindue på Bernstorff Slot, tog dagen efter kontakt med Nyeland og opfordrede ham til ikke at give op, men begynde forfra. Det blev indledningen til et langt bekendtskab med kongefamilien, som ofte besøgte Nyeland og hans nyopførte skole, som blev indviet i sommeren 1876. Den af asken rejste skole fik nu navnet "Vilvorde Havebrugshøjskole", navngivet efter den belgiske by lidt nord for Bryssel, hvor Nyeland havde studeret havebrug.

Figur 13: Vilvorde fra sommeren 1876. Bemærke jernbogstaverne på huset.

I den mellemliggende periode indtil den nye skole stod klar, fik Nyeland hjælp fra naboerne, som stillede lokaler til undervisning og elever og lærere til rådighed på Skovgården (Gustav Rode) og også på de nærliggende "Solbakken" og "Mosehøj", ligesom det gamle Skovlyst blev taget i brug igen.

Stephan Nyeland blev født i 1845 og tog eksaminer i havebrug, driveri og blomsterdyrkning fra Landbohøjskolen, suppleret med uddannelse fra Belgien. I Belgien mødte han sin hustru, Marie Isabelle Caroline Raman (1845-1901), der var datter af en velhavende belgier. Hun var katolik og det var ikke mindst på grund af hende (og hendes fars penge), at Nyeland kunne opføre sin nye skole. Beliggenheden i Ordrup passede også hans hustru godt, da der ikke var langt til den katolske St. Andreas kirke. Fra Belgien kom også den dygtige gartner og havebrugsmand Paul Camry (1848-1911), som sammen med Nyeland drev skolen med stor succes til følge op gennem 1900'erne. Således havde 228 elever frekventeret skolen i perioden 1875 til 1889.

Figur 14: Fotografi af Stephan Nyeland. Det Kgl. Bibliotek.

Nyeland kaldte ikke for ingenting sin skole for havebrugshøjskole. Det fremgår af nedenstående undervisningsplan, at der var stor vægt på almindennende fag som dansk, historie, geografi og sang. Se box 1. Ud over at være en dygtig foredragsholder og havebrugskyndig var Stephan Nyeland en streng opretholder af disciplin på skolen. Skolens reglement (se box 2) var omfattende og skulle adlydes ubetinget, hvis man ikke ville udsætte sig selv for et af hans koleriske anfald, eller i værste fald blive bortvist fra skolen. Et eksempel på Nyelands autoritære facon finder vi i skolens elevblad fra 1916, hvor det beskrives hvorledes den iltre Nyeland sendte alle elever hjem på grund nogle uopklarede smårapserier. Nyeland var dog på mange måder en inspirerende kraft i skolens opbygningsfase. Han fik god hjælp af blandt andet Paul Camry, en dygtig planteskolemand, som var kommet med fra Belgien, og Peter Brandt der bestyrede drivhusene. Brandt forlod senere skolen, men beholdt kontakten, da han var gift med Nyelands søster. Også Camry havde sine sammenstød med Nyeland, og når det skete kunne han altid gå over til gartneren på Tryggehvil, Thue Nielsen, og få sin en god snak og nogle Gammel Carlsberg. Peter Brandt gjorde i øvrigt en usædvanlig karriere, idet han blev bankbestyrer og sognefoged i Ordrup. Hans søn er ikke mindre kendt: Gudmund Nyeland Brandt, der blev Gentoftes stadsgartner og anlagde den smukke Brandts have og Ordrup Kirkegård.

Box 1, Undervisningsplan med timer

<i>Havebrugsfag.</i>			
Alm. Havedyrkningsl.	46 Tm.	Plantedrivning	23 Tm.
Botanik med Plante-		Væksthuskonstrukt. . .	46 »
sygd. og Plantegeo-		Insektlære	46 »
grafi	92 »	Landmaaling og Nivel-	
Anlægsgartneri m. Sir-		lering	69 »
træer og Sirbuske. .	46 »	H	46 »
Frugthavedyrkning .	138 »	Tegning	368 »
Kjøkkenhavedyrkning		Botan. Ekspeditioner og	
med Handelsplanter	115 »	Besøg i Haven	92 »
Blomsterdyrkning . .	138 »	Dagbog	92 »
<i>Højskolefag.</i>			
Jordbundslære	46 Tm.	Studie	46 Tm.
Kemi	92 »	Verdenshistorie	46 »
Fysik	46 »	Danmarkshistorie . . .	46 »
Naturhistorie	46 »	Geografi	46 »
Dansk Stil	92 »	Sang	92 »
Dansk med Litteratur-		Regning	92 »
historie	115 »	Skrivning	46 »
Ialt i et 2aarigt Kursus 2208 Timer.			

Der var tale om 2208 undervisningstimer på et to-årigt kursus, det er flere end man i dag bliver undervist i løbet af to år på gymnasiet. Oveni disse timer kom så det praktiske arbejde i væksthuse, haver og planteskolen. Timeplanen er fra 50-års festskriftet.

Box 2. Ordensreglement på Vilvorde under Stephan Nyeland

Der lægges vægt på god opførsel, lydighed og ordentlighed. Desuden skal man selv levere redskaber til brug på skolen. Derudover er "æbleskud" og deslige forbudt, ligesom, der forventes punktlighed. Som noget helt nutidigt er der indrettet specielle rygerum! Sanktioner spænder fra offentlig irrettesættelse til botvisning.

1. Eleverne maa vise Høflighed i deres opførsel og være lydige mod skolens Forstander og Lærere, idet de rette sig efter de Ordre, der gives til Ordenens Overholdelse og Arbejdets Udførelse på Skolen.
2. De er forpligtede til at udføre ethvertsomhelst Arbejde, der fordres af dem i Haven, og hvad dertil hører.
3. De maa ikke afplukke Planter, Frugter eller deslige i Haven, når de ikke have Ordre eller tilladelse dertil.
4. De maa indhente Tilladelse til at tage Fremmede ind paa Skolen.
5. De maa møde paa det dem opgivne Klokkeslæt til Arbejde, Maaltider og Skoletimer, hvilke Timer tilkjendegives ved Ringning.
6. De maa ikke gaa bort fra Skolen om Aftenen og Helligdagen uden at have indhentet Tilladelse dertil.
7. Afblivelse fra Skoletimer eller maaltider maa meldes i Forvejen.
8. Eleverne maa holde Orden i Skolens og Havens Lokaler. Ordenen passes af Turmændene, som er ansvarlige derfor.
9. Skolens Elever maa ikke i deres fritid Arbejde i fremmede Haver uden Tilladelse.
10. Hver Elev maa selv forskaffe sig Spade, Greb, Hakke, Kniv, Sax og Tommestok af den Konstruktion, som her bruges, og opbevare dem paa den dertil anviste Plads. Disse Genstande maa fremvises en Gang maanedlig og naturligvis medtages, naar han forlader Skolen.
11. Tobaksrøgning er kun tilladt i den dertil anviste Stue.
12. De maa rede deres Senge strax, naar de staar op.
13. Sovesalene maa ikke betragtes som Opholds-, Lege- eller Arbejdsværelser. Eleverne maa gemme alle deres Sager i Skabene og i Stilhed gaa til Ro om Aftenen.
14. Al Skobørstning finder Sted i det dertil bestemte Rum.
15. Turmændene maa udføre fejningen af Sovesalene og Renholdelse af Vaskerummet, ordne Skolestuerne og oppeste Vand i Beholderen; de maa endvidere besørge Tændingen og Slukningen af Lamperne Morgen og Aften. Lamperne slukkes i Skolestuerne Kl. 10. i Sovesalen Kl. 10½. Turmændene maa om Søndagen opholde sig i eller ved Væksthusene.
16. Enhver Elev, der ej opfylder sin Pligt, bliver i Gentagelsestilfælde irrettesat i alle sine Kammeraters Paahør.
17. Større Forseelser straffes med Bortsendelse fra Skolen Strax.

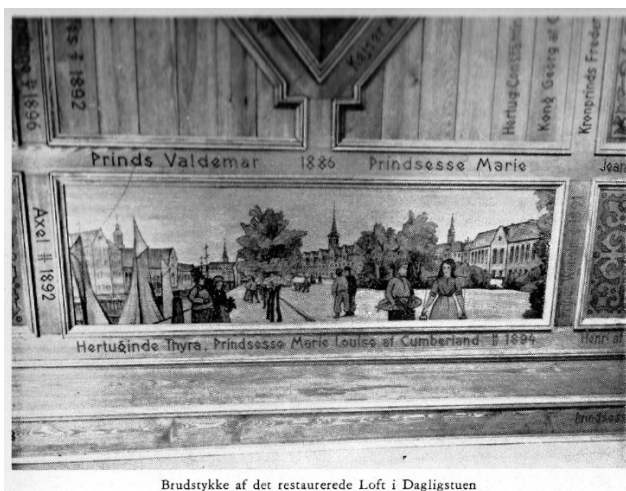
Stephan Nyeland, Forstander

Som nævnt havde Nyeland gode relationer til kongehuset, som var meget interesseret i havekunst. Specielt prinsesse Marie kom ofte på Vilvorde og donerede planter og frø til skolen. Til hendes ære anlagde man den såkaldte "prinsessehave" lige øst for hovedbygningen.

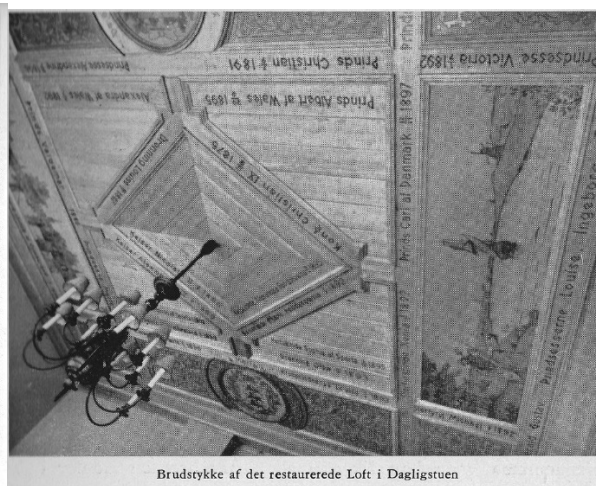

Figur 15. Prinsessehaven, der indeholdt et væld af de blomster, som prinsesse Marie holdt mest af.

De mange royale gæster fra ind- og udland blev beværtet af Nyeland, som fik lavet et specielt glas til hver af dem, ligesom han fik deres navnetræk malet på træloftet i hovedbygningen. Se billeder:

Brudstykke af det restaurerede Loft i Dagligstuen

Brudstykke af det restaurerede Loft i Dagligstuen

Figur 16. Dette træloft blev taget med, da skolen flyttede til Tølløse i 1981.

I 25-års skriftet fra 1901 lister Nyeland omhyggeligt alle de fyrstelige besøg, der havde været på Vilvorde. Her finder vi navne som kong Christian IX, dronningen, kronprinseparret, prins Valdemar og prinsesse Marie, den russiske kejser Alexander og kejserinde Dagmar, kejser Nikolai II, prinsen og prinsessen af Wales, kong Georg af Grækenland og mange flere.

Femogtyve-års skriftet havde også til hensigt at rejse penge til Vilvorde, der i slutningen af det 19. århundre var i store økonomiske vanskeligheder. Dels fordi Nyeland ikke havde økonomisk sans, dels fordi eleverne flygtede fra skolen, da Nyeland indførte, at de skulle bo uden for skolen. Forinden var der sket en revolte blandt eleverne, som forlod skolen i protest mod Nyeland. De fleste vendte dog tilbage, men Nyeland glemte aldrig episoden. Det lykkedes ikke at skabe økonomisk basis for at drive skolen, blandt andet fordi Nyelands hustru, Marie Raman døde i 1901, og hun havde, efter katolsk skik, testamenteret sin betydelige formue til en katolsk institution i Belgien. Derved bortfald med det samme de ikke ubetydelige renteindtægter fra hustruens formue.

I 1905 forlader Nyeland skolen, og et ihærdigt forsøg fra en af lærerne L. Nielsen på at rette den op lykkedes ikke. Der var i 1911 tale om at sælge Skovlyst og en del jord til ejeren af Skovhuset, men redningen kom, da en tidligere elev, Valdemar Jensen, med økonomisk støtte fra Wedell-Wedellsborg på Hellerupgård, købte Vilvorde.

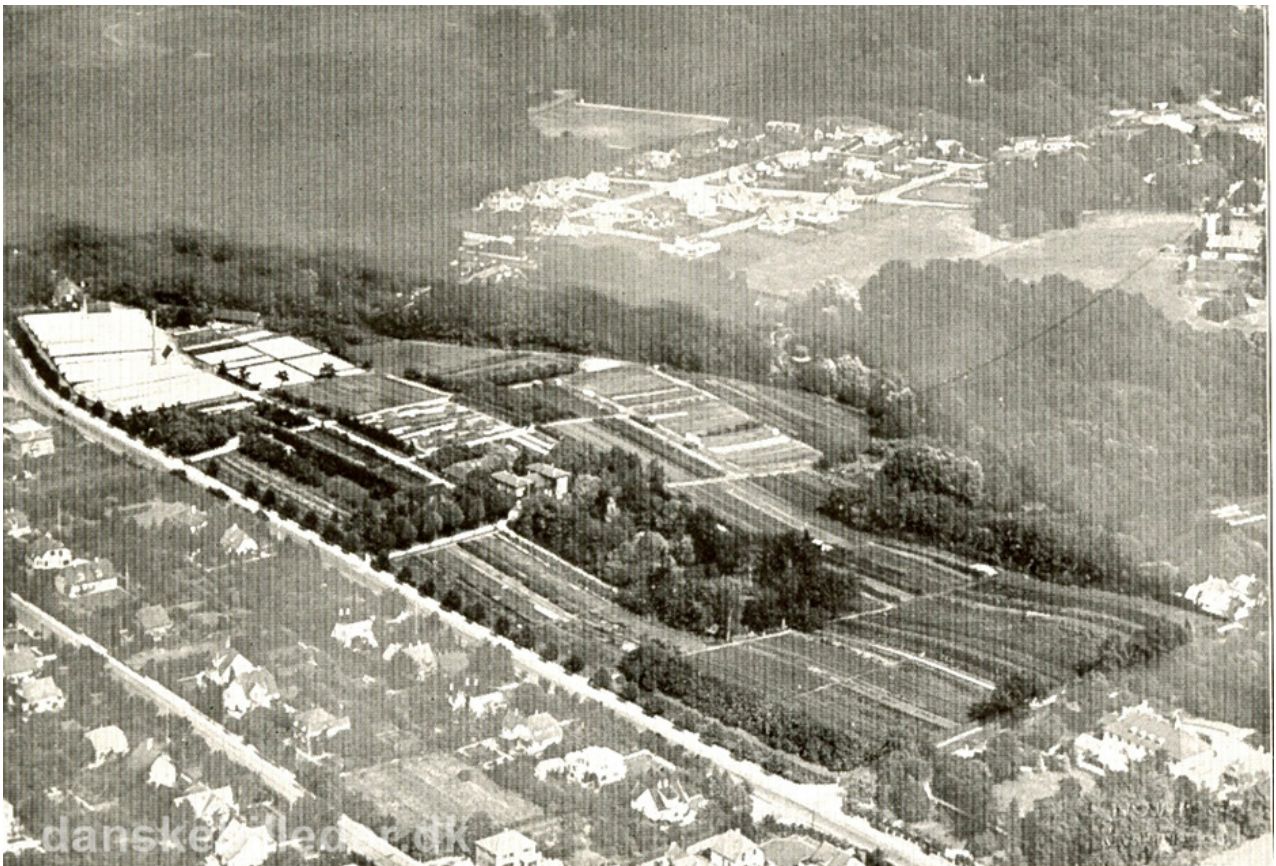
Både Paul Camry og Stephan Nyeland forlod skolen og endte deres dage i yderste fattigdom, Camry i Belgien og Nyeland på Christiansø.

Figur 17. Stephan Nyelands lille hus på Christiansø.

7. Vilvorde 1911 – 1958

Med Valdemar Jensen (1882-1976) ved roret begyndte en lang opgangstid for Vilvorde. Man byggede nye drivhuse og lejede jord i området. Vald. Jensen forstod at kombinere kvalitetsundervisning med økonomisk sans ("man skal spare halvdelen af lønnen op og kun bruge den anden halvdel"). Han udvidede planteskoledelen af Vilvorde, hvilket gav de nødvendige indtægter til at drive stedet. På luftfotoet nedenfor ses Vilvorde i sin maksimale udstrækning på de oprindelige matrikler.

Figur 18. Luftfoto fra 1925, bemærk de store drivhusarealer opført 1921 – 1925

Derudover købte man 3 hektar jord op mod Ermelunden ved Fortunvej og plantede frugttræer på hele området, ligesom man lejede de Søllingske jorde ved Femvejen af kommunen og dyrkede roser på alle 7 hektar..

Figur 19. Fortunmarken

Figur 20. Rosenmarken ved Femvejen

I de følgende år fortsatte ekspansionen, men bygning af kavalierfløj, undervisningslokaler og elevboliger, og i 1929 købte man en gård i Ejby (Egby) på 50 tdr. land. På denne gård dyrkede man tulipaner og drev azalea planter frem i stort tal (cirka 40-60.000 færdige azaleaplanter om året). Samtidig var der plads til mere end 200.000 roser.

Den sidste arealudvidelse kom i 1949 med køb af nabogården i Ejby på 20 tdr. land. Valdemar Jensens plan var at avle 200.000 drivløg (narcisser og tulipaner).

I jubileumsskriftet fra 1950 opregnes en række tal, der viser denne meget ekspansive periode under Valdemar Jensens lederskab. Og lederskab var der virkelig tale om: nærmest enevælde. Eleverne kaldte ham *forstanderen*, og den stramme disciplin fortsatte med uformindsket styrke.

Ordensreglerne var fortsat stramme og Vald. Jensen herskede enevældigt. Som noget nyt blev det indskærpet eleverne, at

- I skolestuen må ikke bruges samme fodtøj som udendørs
- Der må ikke hentes varmt vand i køkkenet til barbering
- Det er forbudt at aftørre tuschpenne i gardinerne
- Piger må ikke befinde sig på elevværelserne

Box 3

Skolens elevtal

1875-1900	300
1900-1924	456
1925-1949	822

Skolens areal

Vilvordes areal	18 tdr. land
Fortunvejsarealet	5 tdr. land
Vilvorde Gård i Ejby	48 tdr. land
Jespersens gård i Ejby	20 tdr- land
I alt	91 tdr. land

Produktion

Cyclamen på Vilvorde	25.000
Hortensia p Vilvordeå	20.000
Russervin på Vilvorde	10.000
Kongevin	10.000
Fatshedera	10.000
Forsk. Grønne planter	15.000
Julestjerner	3.000
Chrysantenum	15.000
Azalea i Ejby	50.000
Tulipanløg i Ejby	150.000
Roser i Ejby	100.000
Frugttræer	20.000

Personale og Økonomi

I den travle tid beskæftigede man 40-44 ansatte, og lønudgifter og kostpenge androg cirka 300.000 kroner i 1949. På indtægtssiden finder vi et forventet salg på 650.000 kroner , skolepenge på 35.000 og statstilskud på 15.000 kroner.

Op gennem halvtredserne begyndte elevtallet at svigte da faciliteterne ikke var ført up to date og konkurrencen fra moderne skoler i Beder og Søhus fik eleverne til at søge andre steder hen., privatejede skoler havde dårlige lånemuligheder og i 1957 måtte man henvise alle elever til søsterskolerne i Søhus og Beder.

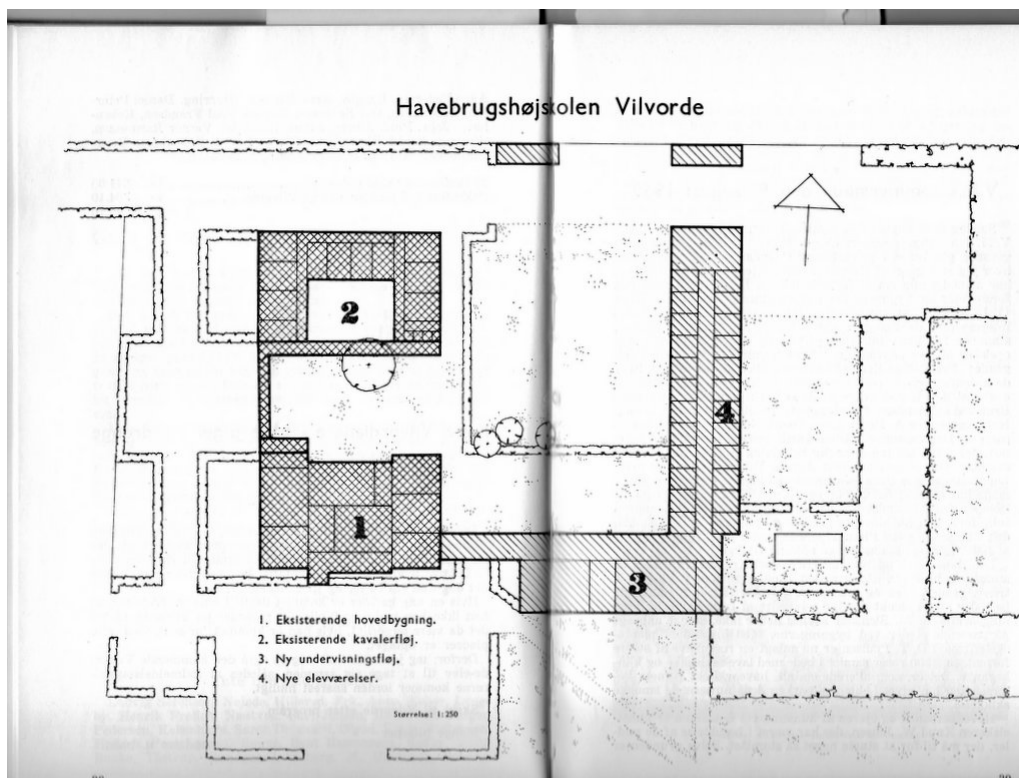
De ændrede skatteforhold og den store rentebyrde slog hovedet på sømmet og skolen var konkurs i 1958. Kommunen besluttede nemlig at forøge ejendomsskatterne dramatisk i lyset af handelspriser på jord i området.

For at skaffe ekstra kapital udstykkede man og solgte 50 villagrunde, langs Vilvordevej, Vilvordeparken og nordsiden af Mosehøjvej. Det er bemærkelsesværdigt, at de udbudte grunde blev solgt til medlem af kommunalbestyrelsen, direktør Holger Thaarup, i partnerskab med malermester Helmer Nielsen. De solgte grundene videre for 80.000 kroner stykket, svarende til 1,15 mill. I dag! Derefter valgte Valdemar Jensen at sælge de resterende 4 tdr. land med bygninger til en fortsættende skole. Han beholdt selv to villagrunde ud mod Vilvordevej og selve Skovlyst.

8. Vilvorde 1958 – 1981

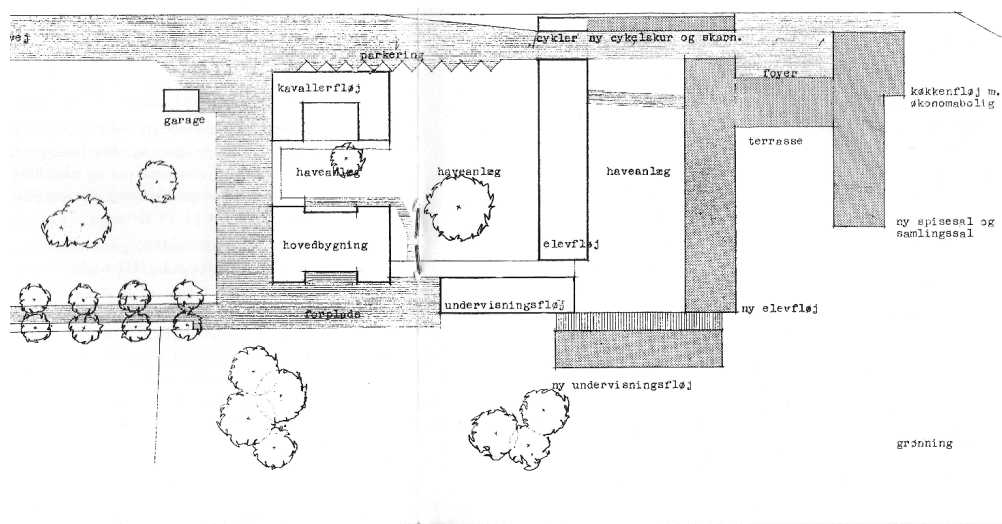
Den lukningstruede skole fik en række sjællandske gartnere til at samle penge ind til at redde skole. Resultatet blev, og den selvejende institution Havebrugsskolen Vilvorde overtog Vilvorde i oktober 1958. Erik Skovby (1910-1982) blev ansat som forstander, og under ham oplevede Vilvorde en ny blomstringstid, der varede helt hen til 1990, med stærkt stigende elevtal og en række udvidelser af bygninger og faciliteter.

Efter 1958 skete der en større udvidelse af bygningskomplekset, først med en modernisering af kavalerfløjen siden i to tempi med tilføjelse af elevbygninger og undervisningslokaler i 1960, og efterfølgende i 1965 med yderligere faciliteter, herunder kantine og køkken.

Figur 21. Grundplan efter udvidelsen i 1961

På tegningen øverst ses hovedbygningen fra 1876, nummer 1, kavalierfløjen fra 1920, nummer 2, og undervisnings- og elevfløjen fra 1960, nummer 3 og 4..

Figur 22. Grundplan efter udvidelserne i 1965

Med mørk tone udvidelserne fra 1965 med ny undervisningsfløj, ny elevfløj, køkkenfløj og den nye spise-samlingsal.

Efter frasalget af grunde var arealet i Charlottenlund nu på 4 tdr. land, så her foregik primært undervisning og pasning af haveanlægget, mens den egentlige planteskoleproduktion lå i Ejby. På sigt var det dog uhensigtsmæssigt ikke at have undervisning og planteskole tæt på hinanden, og der var stor pladsmangel, så i 1981 besluttede man at sælge de fire tdr. land med bygninger til Dansk Sygeplejeråd for 15 millioner kroner. På dette tidspunkt var faciliteterne på stedet helt op to date med undervisningslokaler, elevværelser og kantine med køkken. Den seneste udvidelse i 1965 havde skabt et kursuscenter, hvoraf store dele står den dag i dag.

I stedet købte man Tølløse slot for 5 millioner kroner og påbegyndte en større ud- og ombygning, og skolen i Tølløse indviedes den 19. juni 1981. Tølløse slot havde i parentes bemærket tidligere været ejet af en gammel Vilvordeelev, H.O.Hansen, som flyttede til London og blev kendt som Tomatkongen!

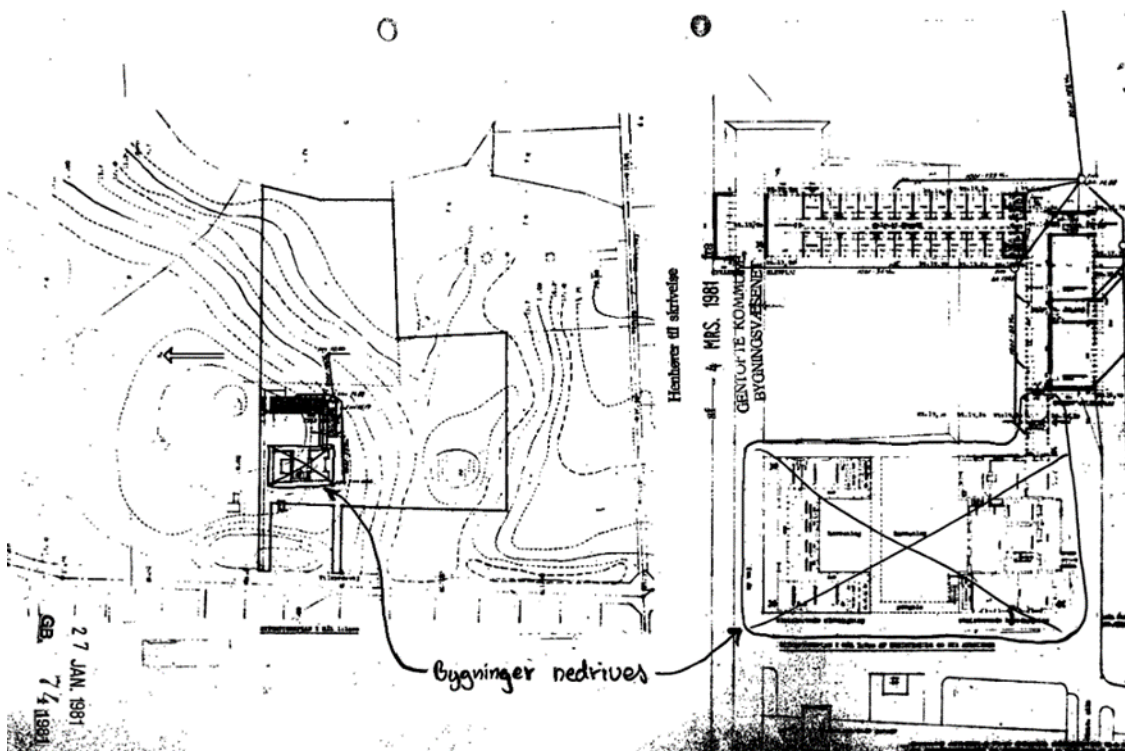
Vilvorde, fra Charlottenlund til Tølløse til Roskilde Tekniske Skole

Efter 9 år på Tølløse slot var igen tynget af stor gæld og kunne ikke svare renterne af denne. Så skolen gik konkurs og måtte lukke i 1991. Redningen kom ved, at man blev overført som en del af Roskilde Tekniske Skole, og herfra drives uddannelsen den dag i dag med et stort og stigende antal elever. Historien om Vilvorde fra Charlottenlund til Tølløse til Roskilde er historien om engagerede, visionære og dygtige havebrugsfolk, der skaber en skole, som efter en stærk opgangstid med stor ekspansion bliver bragt på falittens rand, faktisk hele tre gange, men som hver gang rejser sig og fortsætter med at være et af landets centre for havebrugs- og gartneruddannelse. Tølløse slot er i dag efterskole, da Tølløse kommune besluttede sig for at købe slottet (for at afværge, at Tvind købte!).

Vilvorde 1981 – i dag

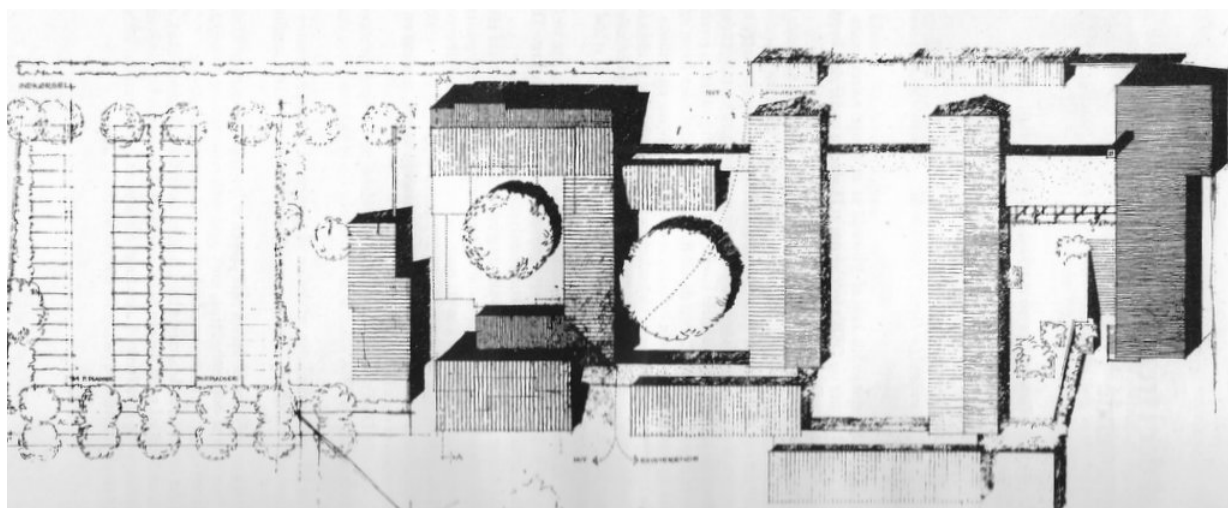
Med Dansk Sygeplejeråds køb af stedet i Charlottenlund indledes en ny fase med udbygninger og moderniseringer, både hvad angår bygninger og indretning, men så sandelig også i indhold. Samtidig synes stedet at være kommet til en sikker havn, idet behovet for uddannelse og konferencer inden for sygeplejeområdet er stort.

Allerede i 1981 besluttede man at nedrive den gamle hovedbygning og erstatte den med moderne faciliteter. Se figur nedunder

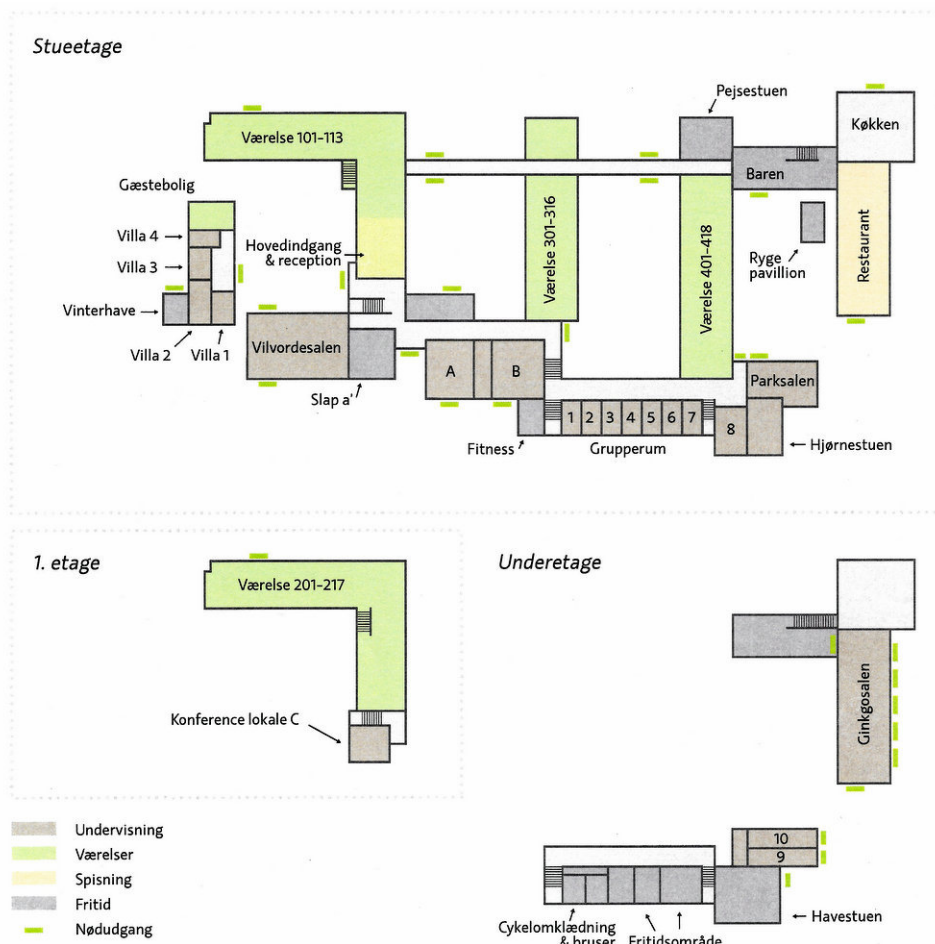
Figur 23. Nedrivningsplan 1981.

Derved forsvandt den monstrøse hovedbygning fra 1876 og den senere kavalerbygning og i stedet blev en ny frontende på undervisnings- og elevbygningerne skabt i samme stil som det eksisterende.

Figur 24. DSR's plan fra 1980

I dag ser grundplanen således ud:

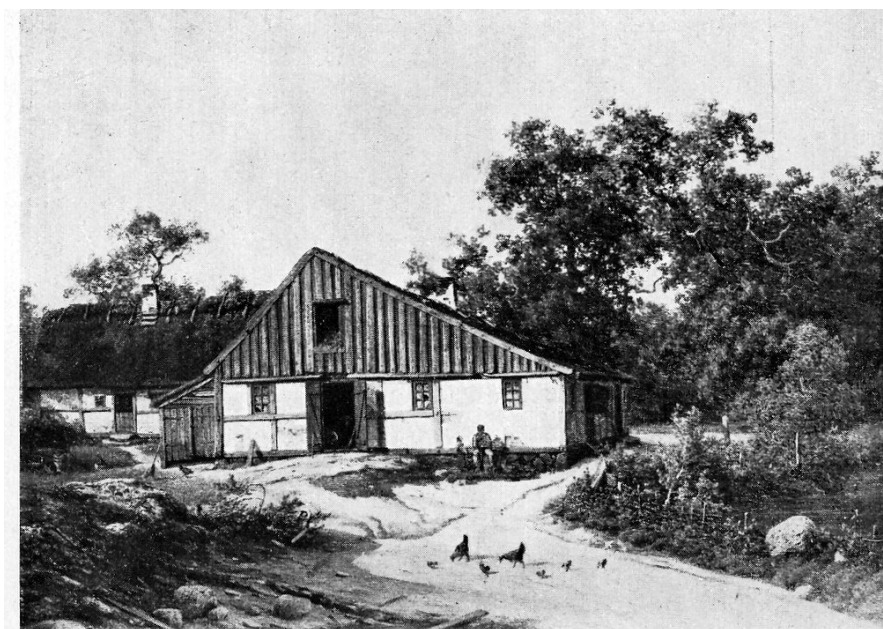
Figur 25. Grundplan 2017

Figur 26. Luftfoto 2017

10. Skovlyst og Vilvordevej

Som det har fremgået har der været en lang bygningshistorie på stedet. Det begyndte med et skovløberhus, "Skovlyst", som fik traktørbevilling tilbage i Frederik III's tid. Denne bygning bestod i modificerede udgaver helt frem til 1912, hvor den blev revet ned, og en ny bygning med navnet skovlyst blev bygget til elever og lærere.

Gamle Skovlyst omkring 1800

Figur 27. Gl Skovlyst maleri fra Øregård.

Det ældste maleri af Skovlyst set fra øst. Efterhånden blev stedet nærmest ubeboeligt på grund af forfald og rotteplage. Neden for ses et billede af stedet langt senere.

Figur 28. Gl. Skovlyst o. år 1900

Vilvordevej

Selve den vej, som blev opkaldt efter havebrugsskole har i sig selv en længere historie. Der hvor vejen ligger nu, har der rimeligvis været et kørespor langt tilbage i tiden, fordi der var brug for adgang til vadestedet boerskovvad. Men rigtigt behov kom der senest med kong Chrisitan V's anlæg af dyrehaven, som jagtselskabet skulle have direkte adgang til. Vejen hed da også oprindeligt "Dyrehavevej". Den blev så samtidig med Jægersborg Allé og den nordlige del af Ermelundsvej (og Ordrup jagtvej) anlagt som kongelige jagtveje med allétræer i 1694. Senere gik vejen i forfald og blev til et mudret hjulspor, hvilket gjorde udstykninger i større omfang besværligt/ikke attraktivt. Det eneste hus på vejen var Skovlyst og lidt senere et skovløberhus, vejen skiftede navn til "Ordrup Kratvej". Det navn beholdt den indtil den omkring 1900 blev omdøbt til "Vilvordevej". På nedenstående billede ses starten på vejen ved Femvejen, og det fremgår af skiltet, at det stadig var adgangen til dyrehaven, som var en del af vejens berettigelse.

Figur 28a. Vilvordevej fra Femvejen cirka 1905, bemærk "Cyclevej til Dyrehaven"

I 1913 blev Vilvordevej udvidet, hvorfor man rev gl. skovlyst ned mod en erstatning på 5000 kroner. Samtidig afgav man 7 alen jord til den ny vej og den eksisterende læplantning blev erstattet af et smukt jernstakit med tilsvarende låger og porte. Dette stakit findes stadig på flere strækningen mellem Mosehøjhøjvej og Ordrupgård.

Figur 29. Den originale låge

Figur 30. af oprindeligt stakit ved Vilvordevej

Figur 31. De to billeder viser starten af Vilvordevej, set mod, i henholdsvis 1915 og 1950. Det fremgår, at der stadig er udstrakt kornavl på de Søllingske jorde.

Samme sted i dag:

Figur 32. Foto FN-R 2017

I stedet for Gl. Skovlyst, blev der bygget et nyt Skovlyst, som med mindre udvidelser, levede helt frem til 1976, hvor det blev revet ned til fordel for 6 moderne villaer på denne, den nordligste del af det oprindelige Vilvorde. Her boede Valdemar Jensen i sine sidste år.

Figur 33. Det nye Skovlyst

11. Ordrupgård

Som nævnt byggede Puggaard på Skovgaarden to huse til henholdsvis sønnen (Krathuset) og datteren (Skovhuset). Der har været en del diskussion om Skovhusets beliggenhed, blandt på grund af fejl i nogle tidlige kort. Men på målebordsbladet fra 1899 (se udsnit) ses den korrekte placering.

Figur 34. Skovhuset ligger vest for Skovgaarden, Krathuset nord for.

Alle tre huse er kendt for deres rumudsmykninger, som er smukke eksempler på den såkaldte "pompejanske" rumudsmykning i 1800-tallets Danmark.

Krathuset eksisterer ikke mere og af Skovgården er kun hovedbygningen tilbage: den er flyttet til Krathusvej for at give plads for Skovgårdsskolen. Skovhuset blev købt i 1911 af Vilhelm Hansen, der på stedet opførte Ordrupgård som sin privatbolig med tilhørende udstillingsbygning, der rummede hans enestående samling af fransk og dansk malerkunst. Ordrupgård er i dag stadig museum og blevet udvidet med en moderne tilbygning. Næste fase er allerede på tegnebrættet.

12. Trykkehuse

Lige på den anden side af Vilvordevej, helt op mod skoven byggede de adelige på Bernstorff en jagthytte omkring år 1800. Den bestod af to parallelle længer, en til herskabet, en til de ansatte. Stedet blev i gennem århundredet landsted for en række kendte personligheder, hvor også tidens kunstnere kunne nyde gæstfriheden og den smukke natur. I 1880 blev stedet købt af grosserer Holger Petersen og det ejedes senere af hans broder August Laage Petersen, inden grosserer Georg Moldow i 1927 købte det. Han (og til sidst hans enke) boede der helt frem til 1989, hvor huset blev revet ned og grunden udstykket til 6 svenske

træhuse. Det var den mangeårige gartner, Thue Nielsen, som havde sin bolig ved indkørslen fra Vilvordevej, som ofte fik en snak og en øl med Paul Camry fra Vilvorde.

Der knytter sig en lokal skandalehistorie til stedet, idet ejeren af Tryggehvile i en alder af 64 år giftede sig med en serveringsdame fra Skovlyst, hun var nemlig kun 25 år!

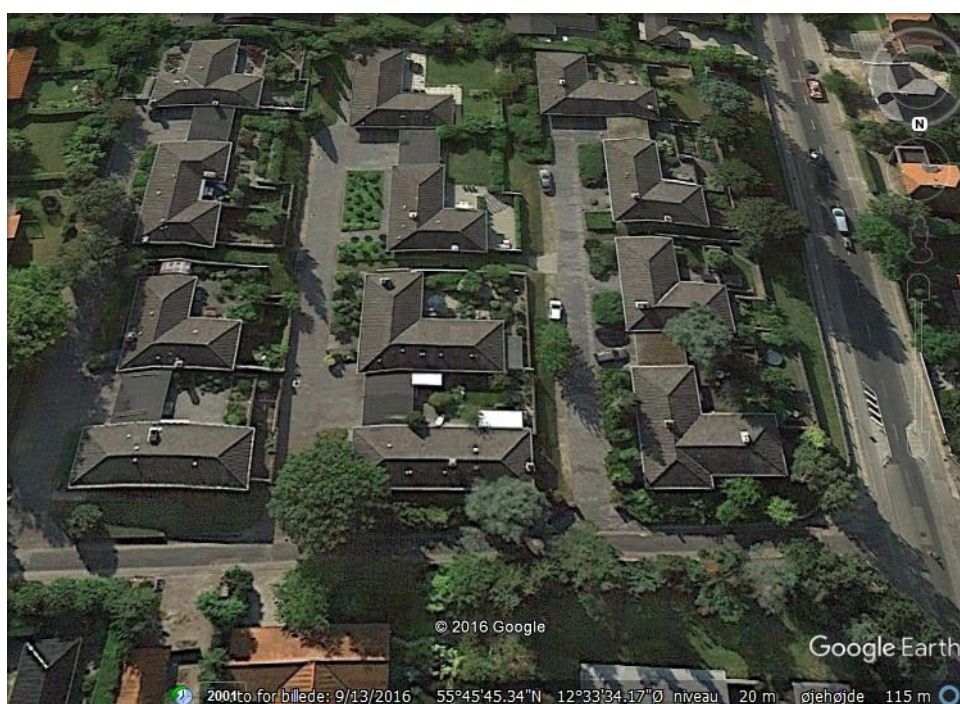
Figur 35. Tryggehvile set fra syd. Foto fra familien Moldow.

13. , Mariabo, Rønhøj, Mosehøj m.fl.

Sydgrænsen for Vilvorde udgjordes af Mosehøjvej, opkaldt efter de lille hus Mosehøj. Her blev der tidligt på sydsiden opført en række lyststeder. Mest kendt er nok Bjerrelide, men også Mariabo og Rønhøj. De to sidstnævnte eksisterer stadig, mens Bjerrelide har givet plads for et større antal kædehuse. Der blev bygget 12 kædevillaer i to omgange i 1967 og 1970. Grunden omkring Rønhøj er også udstykket, og der er bygget 5 dobbelthuse på vejen i 1983 og Rønhøj selv blev opdelt i to. Vejen er opkaldt efter Valdemar Jensen. I forbindelse med frasalget af jord i 1958, blev der opført en række mondæne villaer på nordsiden af Mosehøjvej.

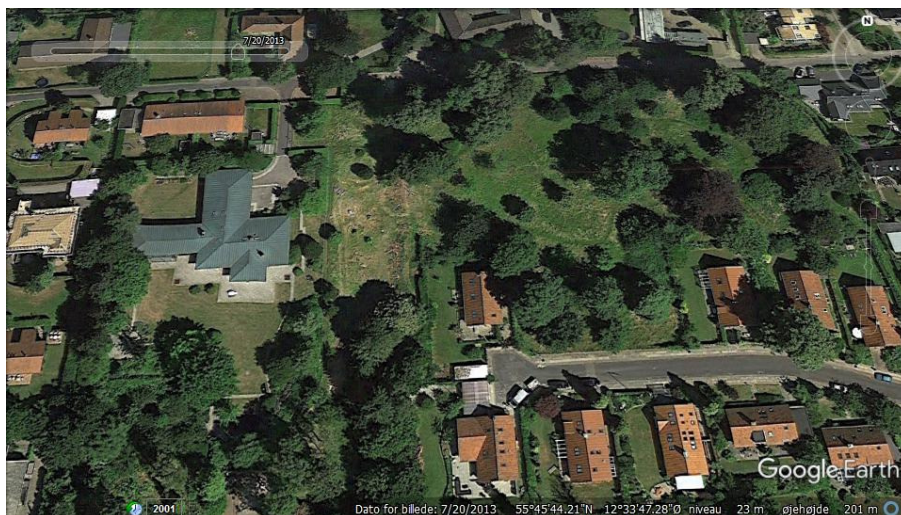
Figur 36. Bjerrelide.

Figur 37. Luffoto af de 12 kædevillaer på Bjerrelides grund

14.**Mærsk McKinney Møller**

Den nok mest kendte beboer på Mosehøjvej var skibsreder Mærsk McKinney Møller, som ejede flere store grunde tæt på hans egen villa. Han byggede sit hus på Mosehøjvej 6 efter i 1991 at have fået tilladelse til at nedrive den eksisterende bygning. Efter hans død er hans hus revet ned (idet dog det indendørs svømmebassin er genbrugt som kælder i en af de nyopførte villaer) og de store grunde er udstykket og der finder netop nu et omfattende byggeri af stor villaer sted på hr. Møllers grunde.

Figur 38. Hr. Møllers villa. De ubebyggede jorde øst og syd for tilhørte også ham.

Figur 39. Luftfoto fra 2017. Set mod syd.

Kilder

Gotfredsen, L: *Gentofte fra Tuborg til Bellevue*. Historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune, 1952

Gotfredsen, L: *Gentofte fra Søholm til Ermelunden*. Historisk-topografisk Selskab for Gentofte Kommune, 1954.

Jensen, Vald.: *Vilvorde. Et festskrift udgivet i Anledning af Skolens 50 Aars Bestaaen. 1875-1925*. Charlottenlund 1925.

Jensen, Vald. Et al.: *Vilvorde. 1875 Festskrift 1950*. Charlottenlund 1950

Kampmann Hansen, N.U og Noes-Rasmussen, F.: *Skovvejskvarteret og Ermelunden*. Gentofte Lokalhistoriske Forening. 2016.

Melgaard, H. et al.: *Vilvorde 125 år*. Roskilde Tekniske Skole 2001.

Nyeland, S.: *Program og Beretning for Havebrugshøjskolen Vilvorde. Fem og tyve Aar*. København 1901.

Nørregaard Pedersen, Kirsten: *Pompejanske Rumudsmykninger i 1800-tallets Danmark, bind I*. Rhodos

Skovby, E. et al.: *Vilvorde 1875-1975. 2. april*. Elevforeningen Vilvorde. 1975.

Vilvordes Mindeblad. Diverse årgange. Udgivet af Foreningen Vilvordes Minde.

Østergaard, J. og Jensen, Vald.: *Stephan Nyeland. Et Hundredeaarssminde 1845 *1945*. Vilvordesminde 1945.

Bilag 1. Tidslinje Vilvorde Havebrugshøjskole

1845 Stephan Nyeland fødes i Korsør

1873 Stephan Nyeland køber "Skovlyst" med 20 tdr. land beliggende ved Ordrup Krat. 13.000 Rdl.

1873 Nyeland optager lån mod sikkerhed i Skovlyst, 15.000 rdl.

1875 2. april indvies "Havebrugsskolen paa Skovlyst" med skolebygning og to drivhuse.

1875 17. september brænder skolebygningen. Kong Christian IX besøger Nyeland.

1876 Ny hovedbygning opføres og der plantes et tempeltræ (Ginkgo).

1876 Paul Camry flytter til Vilvorde

1877 Nyeland låner 60.000 kroner ad Vallø Adelige Stift

1889 Prinsessehaven anlægges

1893 Nyeland låner 24.000 kroner af Vallø Adelige Stift

1900 Nyeland beslutter, at eleverne ikke skal bo på skolen

1901 Nyelands hustru dør og testamenterer sin formue til en katolsk institution. Renteindtægter bortfalder straks.

1905 Lars Rouland Nielsen forpagter skolen 1. april

1905 Stephan Nyeland flytter til lejet bolig Solbakken i Fredensborg

1909 Udstrakt korndyrkning på skolens jord

1911 Valdemar Jensen køber skolen den 8. november for 120.000 kroner. Hjælp fra baronesse Wedell-Wedellsborg på Hellerupgaard.

1912 Skovlyst rives ned. Ny Skovlyst bygges om

1913 Vilvordevej udvides med 7 alen

1914 Sikringsstyrken opretter depot og lagerrum på Skovlyst, og indkvarteres soldater. Derudover sættes 4-500 civile til at grave skyttegrave i skoven (og stjæle frugt!).

1919 6 nye drivhuse

1920 Kavalerbygning indvies

1921 To store drivhuse indvies

1921 Køb af 3 hektar op ad Ermelunden ved Fortunvej

1922 Stephan Nyeland dør i Rønne

- 1924** Forpagtet 7 hektar af Gentofte Kommune ved Femvejen (Søllingske jorde)
- 1925** Fire 40 meter lange drivhuse indvies
- 1929** Man køber 20 hektar i Ejby (Egby)
- 1949** Der købes yderligere 20 hektar i Ejby
- 1957** Skolen er uden elever
- 1958** Skolen sælges til den selvejende institution "Havebrugshøjskolen Vilvorde". Erik Skovby forstander.
- 1958** Der frasælges jord til omkring 50 parcelhuse (cirka 16 tdr. land)
- 1976** Skovlyst sælges til B. Moestrup til nedrivning
- 1978** Tølløse Slot købes
- 1981** Skolen sælges til Dansk Sygeplejeråd for 15 mill. og skolen flytter til Tølløse Slot, 5 mill. Kr.
- 1982** Erik Skovby dør (sluttede i 1978), der følger fire forstandere i løbet af 80'erne.
- 1990** Tølløse Slot må forlades med stor gæld.
- 1991** Tølløse lukkes og skolen flyttes til Roskilde Tekniske Skole

Bilag 2

Handelsgartnerier i Gentofte ved århundredskiftet 1900

Udvikling af Gentofte kommune fra fattigt bondeland mod syd og skovbrug og jagtterræn mod nord ændrede sig dramatisk i løbet af det 19. århundrede. Skovene blev statsskove og bevarede, landbruget blev først meget lønsomt gennem jordreformer, gødskning og nærhed til det store Københavnske marked, samtidig med, at en stigende del af bøndergårdene blev til lyststeder og jorden udstykket til villaer. Som et slags interim inden alle jorde var blevet til villaparceller finder vi et stort og produktivt erhverv på alle ledige jorde: handelsgartnerier. I Andreas Jensens bog fra 1919 "En byhistorie – Gentofte ved århundredskiftet" opregnes ikke mindre end 27 handelsgartnerier (ud over Vilvorde) med cirka 160 tdr. land jord, med mere end 160 drivhuse og mere end 5 tdr. land jord under mistbænk.